

2 Karaktärisering av kapellanläggningen

2.1 Kapellets närmiljö

Drygt två mil sydost om Söderhamns stad ligger Storjungfrun, en stor huvudsakligen skogbeväxt ö, som genom sin placering och sitt stora avstånd till fastlandet har ett utsatt läge i Bottenhavet. På och kring ön, som tidigare gick under namnet Helgön, har fiskare hållit till sedan mycket lång tid. Sedan Söderhamns stad grundlagts 1620 hamnade ön under staden och fiskare därifrån bodde här under fiskesäsongen. Under 1850-talet byggdes en stor fyr på ön och Storjungfrun fick nu permanent befolkning. På ön fanns under lång tid även en lotsstation. Sedan lotsstationen flyttades till Ljusne och fyren automatiserades har Storjungfrun inte längre några permanent bofasta, men ön befolkas sommartid av sommargäster och säsongsfiskare och ön är även ett populärt utflyktsmål för båtfarare. På ön finns endast gångstigar.

Den mesta bebyggelsen på ön är belägen i närheten till hamnen och den karaktäristiska runda höga fyren och utgörs främst av röd- och vitmålade stugor från 1900-talet, men även av rödmålade båthus och bodar närmare hamnen. Väster om fyren breder sig ett brett klapperstensfält ut sig och i den västra änden på detta område, på en höjdrygg, ligger öns kapell. Marken väster om kapellet är gräsklädd och vegetationen utgörs av relativt låga vindpinade tallar, enbuskar samt lägre lövvegetation. Ett stycke norr om kapellet är marken sankare, då denna del längre tillbaka i tiden utgjorde en havsvik. Väster om kapellet finns en modern flaggstång samt bord och bänkar för besökare. Nordväst om kapellet finns i slänten en stensatt utgrävning som av storleken att döma möjligen skulle kunna ha använts som en likkällare.

2.2 Kapellet

Det nuvarande kapellets exakta ålder är inte känd, men troligtvis uppfördes byggnaden under 1600-talets första hälft eller kring dess mitt. Vissa uppgifter tyder på att kapellet kan ha haft en äldre föregångare. Kapellet, som har rektangulär grundplan, ligger i östvästlig riktning med ingång genom byggnadens västra gavel.

Kapellbyggnaden vilar på hörnstenar och framför ingången är flata stenar lagda i en oregelbunden trappformation. Utanpå kapellets timmerstomme sitter en rödmålade relativt modern lockpanel och knutarna är vitmålade. På vardera långsidan på kapellet är två fönster med blyspröjsade rutor och vitmålade foder placerade och mot öster återfinns ett stort blyspröjsat fönster, som ej sitter helt mitt på väggen. Samtliga fönster har enkla fönsterluckor av stående panel, men med äldre gångjärnsbeslag av olika modeller. Sommartid står fönsterluckorna uppställda. Byggnadens ursprungliga port, som sannolikt är den ursprungliga, består av kraftiga stående plankor med utanpåliggande utsirade järnbeslag och en stor nyckel. På dörren, som öppnas inåt, finns mängder av inristningar från 1650-talet och framåt i tiden. För att skydda denna port sitter sedan några decennier en enkel modern utåtgående dörr utanför den äldre porten. På portens norra sida sitter en sparbössa av plåt med kraftiga äldre järnbeslag. Kapellets fasad avslutas närmast taket med en vitmålade takfot samt dubbla vitmålade vindskivor. Byggnadens sadeltak är täckt med handspäntade takspån.

Direkt ovanför porten reser sig kapellets klockstapel som består av två vitmålade träspiror, fastsatta i husets västra gavel, vilka bär upp ett litet sadeltak med vitmålad plåtbeklädnad och under detta hänger en gjuten klocka som rings för hand.

Kapellets interiör utgörs av ett enda rum utan vapenhus. Ovanpå ett äldre trägolv av mycket kraftiga kluvna stockar ligger nyare trägolv, delvis i två lager. I mittgången, bänkkvarteren och koret ligger ett smalt obehandlat trägolv, i koret och bänkkvarteren något upphöjt. I korbänkarna och ingången till predikstolen ligger dock ett äldre bredare trägolv. På de bilade timmerväggarna under fönsterhöjd finns en äldre draperimålning i svart och vit kulör. Draperimålningen avslutas med en horisontell bred list och ovanför denna är väggarna klädda med en bred spontad panel med en liten profilerad list. Denna är målad under 1960-talet i gråblå kulör. Mot öster och väster avdelas väggarna med en horisontell profilerad list i marinblå kulör. Innertaket, som har en ovanlig svängd bågförm, är inklätt med en vitmålad pärlspontspanel. Långsidornas blyspröjsade fönster har äldre vitmålade fönsterfoder, medan det stora korfönstret, som bjuder kapellbesökarna en intagande vy mot det lilla fyrsamhället, är försett med modernare fönsterfoder, vilka liknar de äldre. Portens insida är målad i grå kulör.

På var sida om den breda mittgången finns sju bänkar med numrerade bänkdörrar och utanpåliggande utsirade gångjärn. På var dörr finns en marmorerad spegel i grå och vit kulör medan bänkinredningen huvudsakligen är målad i grå ton. Sittbänkarna och de kraftiga fotstöden är obehandlade, medan ryggstöden är grå. Troligen har bänkinredningen inte målats sedan 1790-talet, även om mindre renoveringar inte kan uteslutas. På de främsta bänkarnas bänkskärmar sitter ett lågt genombrutet gråmålat gallerverk i trä som markerar skillnaden mellan långhus och kor. Bänkskärmar är även dekorerade mot koret med marmorerade speglar. Denna utformning återkommer även på korbänkarna som sitter helt ihop med den övriga bänkinredningen och predikstolen respektive altaret, så att korets fria golvyta helt omgärdas av inredningen. Norr om altaret återfinns läsarplatsen, varifrån någon utsedd person läste kyrkliga texter när någon präst inte kunde närvara. Kapellets predikstol härstammar från Söderhamns stads första, sedermera av ryssarna nedbrända, kyrka och den kom till Storjungfrun 1690. Predikstolen har fem skulpterade sidor som är indelade i två rader med speglar. I den övre raden finns arkadbågar. Predikstolen avslutas med en kraftig profilerad list och ett stort bokstöd vänt mot församlingen. Vägen till predikstolen går via en dörr i korbänksinredningen samt fem trappsteg. Predikstolens räcke är illusionsmålat som ett vitmålat trappräcke med guldfärgad ledstång.

Altaret, som är sammanbyggt med östväggen och predikstolen består av ett rödmålat altarbord av trä med en målad törnekrans framtill som inramar bokstäverna IHS och upptill en målad vit spets samt ett rödmålat knäfall framför. På altaret, i höjd med östfönstret står ett krucifix med en utsirad plakett vid basen. Altarringen som har tre sidor och dörrar med speglar och marmoreringar är målad i grå ton. Framför altaret finns knäfall i trä i samma kulör som altaret.

Inuti byggnaden förvaras en rektangulär stenplatta i kalksten märkt 1675 vilken tidigare fungerat som solur utanför kapellet. Visaren i koppar ligger numer lös. Solur av denna modell är kända från flera kapell längs Hälsingekusten, men detta solur är det äldsta kända daterade. Exakt var soluret stått är inte känt.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Några hundra meter väster om hamnen och fyrplatsen på den stora ön Storjungfrun ligger öns kapellanläggning som omges av orörd naturmark. Kapellbyggnaden utgörs av en timrad rektangulär byggnad från 1600-talet med rödmålad träpanel, blyspröjsade fönster utrustade med svarta fönsterluckor samt sadeltak klätt med spån. Kapellet har även en vitmålad hög klockstapel sammanbyggd med kapellet samt en järnskodd sparbössa vid porten. Intill byggnaden har det tidigare funnits ett solur från 1675, som finns bevarat i kapellet. Interiören präglas av enkelhet med obehandlade trägolv, väggar och tak med panel i gråblå respektive vit kulör. Till den äldsta inredningen hör predikstolen som kom till ön på 1690-talet, men även den slutna bänkinredningen i långhus och kor samt altarbord och altarring har sannolikt genomgått ytterst få förändringar sedan 1790-talet. I koret finns även en läsarplats, vilket är typiskt för fiskarkapellen. Koret får ett ljust intryck genom det stora östfönstret som är vänt mot fyrsamhället.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kapellanläggningen och byggnaden

- Den orörda marken i anslutning till kapellet är en viktig del av upplevelsen av anläggningen.
- Kapellens exteriör uppvisar flera av de kännetecken som är typiska för fiskekapellen, nämligen klockstapel vid västväggen, sparbössa vid ingången, samt enkelhet.
- Det bevarade soluret är ett av de äldsta soluren vid något fiskarkapell i länet.
- Kapellens stomme och dörr med inristningar är historiskt viktiga dokument.
- Kapellens interiör är relativt ljus och har ytterst få väggdekorationer.
- Inredningen från 1600- och 1700-talet har genomgått ytterst få förändringar sedan denna tid och utgör tillsammans en omistbar del av kapellens gestaltning.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Söderhamns stad, Storjungfruns kapell

Byggnadsregistret, Söderhamn, Storjungfruns kapell

Länsmuseet Gävleborg, personarkiv. Skoglund, Hjalmar. ...*minnesteckning över gamla kapell på öarna i Gävleborgs län*. Hudiksvall 1927. Album tillägnat landshövding Sven Lübeck på hans 50-årsdag.

Länsmuseet Gävleborg, topografiskt arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljöenheten, ärendearkiv

Kilström, Bengt Ingmar. *Prästgrundets och Storjungfruns kapell samt Stugsunds kyrka i Söderhamn*. Uppsala 1982.

Magnusson, Yngve. *Söderhamns församling 1635-1980*. Söderhamn (1980?)

Vedin, P. J. *Det forntida fisket vid Norrlandskusten*. Gävle 1939.

Inventeringsdatum 2007-09-03.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.